

# לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כג, תשל"ב



האקדמיה ללשון העברית  
מוגן בזכויות יוצרים

## “עברית בעברית”

בחינת מהותה, מקורה ודרך התהוותה

(המשך)

ה. “עברית בעברית” נוסח ילין

בלי ספק השפיע דוד ילין מבן-יהודה, שהיה הראשון שלימד עברית בעברית בביה"ס “התורה והמלאכה” בירושלים מיסודה של כ"ח (תרמ"ג). מהיות בן-יהודה הלוחם הנמרץ להחייאת הדיבור העברי והמורה הראשון בשיטה זו, יש שהתרשמו, כאילו הוא יוצרה של שיטת “עברית בעברית”<sup>70</sup>. גם דברי בן-יהודה, המתארים את דרכו בהוראת העברית

---

70. חומסקי מתאר את ראשית דרכו של בן-יהודה כמורה

לעברית כלהלן:

“Thus without much knowledge of language methodology, Ben-Yehuda hit upon the idea of Ivrit-be-Ivrit”. (W. Chomsky, How to Teach Hebrew in Jewish Elementary Grades, New York, The United Synagogue Commission on Jewish Education 1946, p. 27–28).

ד"ר אהרן ברמן מתאר זאת כך: “בן-יהודה קיבל עליו בשנת 1883 את התפקיד להיות מורה בשפה עברית חיה, אחריו המשיכו דוד ילין ויוסף מיוחס. כך הוכנסה השיטה של “עברית בעברית” לתוך ביה"ס לבנים של חכ"ח, ואחרי שנים אחדות עברה גם לשני בתי-הספר האחרים בירושלים, ולבסוף נתקבלה שיטה זו גם בשאר בתי-הס" של חכ"ח בארץ” (בספרו: תולדות החינוך, מהדורה רביעית מתוקנת, ת"א, תשי"ב, עמ' 140).

בירושלים, מאפשרים פירוש זה<sup>71</sup>. האומנם היה מקורי בהצעת  
 "עברית בעברית", או שמא הושפע בכך מאחרים?  
 קשה לקבל את ההשערה, שבן-יהודה הושפע מן הפרסום  
 של ויאָטור, שכן בן-יהודה התחיל ללמד "עברית בעברית"  
 בשנת תרמ"ג, סמוך מאוד לפרסום חוברתו של ויאָטור (1882),  
 וקשה להניח, שזו הגיעה לידיו בדרכו לארץ או בירושלים  
 של אותה תקופה. אמנם ייתכן, ששמע בן-יהודה על עקרונות  
 ה"שיטה הטבעית" בבית המדרש למורים בפריס<sup>72</sup>. מפל מקום  
 מן התעודות מאותה תקופה מתברר, שנסים בְּכָר, מנהל  
 ביה"ס "התורה והמלאכה" בירושלים, שהזמין את בן-יהודה  
 ללמד עברית שם, הוא שהציע לו ללמד עפ"י שיטה זאת;  
 לבכר היה ניסיון מוצלח בה בהוראת צרפתית, וביזמתו נוסתה  
 השיטה גם בהוראת העברית בביה"ס בקושטא, שהיה בתנהלתו.  
 היה זה בשנת תרל"ד, כעשר שנים לפני ניסיונו של בן-יהודה

---

71. בן-יהודה תיאר, כיצד הומינו בכר ללמד עברית בביה"ס  
 שבהנהלתו, ועל-כך ענה לו בן-יהודה: "ברצון הייתי מקבל הצעתך,  
 אלמלא הדבר אפשר, אך כמדומני, שזה אי-אפשר, יען אני לא  
 אוכל להסכים אלא בתנאי מפורש זה: דבר אדבר להתלמידים רק  
 בעברית, שום לשון אחרת לא ישמעו התלמידים מפני. ובשום לשון  
 אחרת לא אתן להתלמידים לדבר אליי". כאשר הסכים בכר  
 לתנאי זה, קיבל בן-יהודה את ההצעה, והוא מעיר: "ככה נוצרה  
 שיטת עברית בעברית, וככה הוחל הדיבור בעברית בין מורה  
 לתלמידיו בזמננו" ("החלום ושברו", פל כתבי אליעזר בן-יהודה,  
 פרך א', ירושלים 1941, עמ' מ"ח).

72. צבי שרפשטיין, הערה 55, עמ' 398.

ללמד עפ"י שיטה זאת בירושלים, ואף לפני פרסום מאמרו  
הראשון של בן-יהודה ב"השחר"<sup>73</sup>.

על הניסיון בקושטא (בשנת תרל"ד) סיפר בכר: "המורה  
העברי שלנו היה הבלשן המהולל ר' חיים באבאני ע"ה.  
אף פי ידיעותיו בעברית היו מרובות, שיטתו הייתה שיטת  
התרגום מעברית ללאדינו. ובסוף שנת הלימוד הראשונה  
גיליתי, כי המורה הצליח להקנות לידינו את התוכן, אך  
לא את השפה עצמה... לימוד השפה העברית בתור 'לשון  
הקודש' כבר לא נראה בעיניי, והרבה התקנאתי אז בשיטת  
לימוד השפה הצרפתית החיה, אשר אני בעצמי הייתי המורה  
בה. אז פניתי אל רבי חיים בהצעה לקבוע לתלמידים עת  
מיוחדת בכל יום ללימוד השפה העברית עפ"י שיטת-האם  
או שיטת פריבל, פלומר: עברית בעברית. ובשנת תרל"ד  
בערך התחיל ר' חיים ללמד מחלקה אחת בעברית ללא  
שום תרגום, כי אם בעזרתם של המכשירים הנמנים ברשימות  
הנכללות בספרי פסטאלוצי ופריבל... ואחרי שהלשון הייתה  
שגורה לגמרי בפני הילדים, עזב ר' חיים לגמרי, ואחריו  
שאר המורים עזוריו, את שיטת התרגום והתמכרו פליל לשיטה  
העברית"<sup>74</sup>.

על הצעתו לבן-יהודה ללמד עברית בעברית סיפר

---

73. מאמרו הראשון נשלח ל"השחר" באדר תרל"ט. עיין כל פתבי  
אליעזר בן-יהודה (לעיל הערה 71), מדור "המאמרים", עמ' 3.  
74. "לתולדות השיטה הטבעית", הדואר שנה עשירית, גיליון  
י"ב (י"ב בשבט תרצ"א).

בכר: "בשנת תרמ"ג<sup>75</sup> קיבלתי את בן־יהודה אל ביה"ס 'התורה והמלאכה' בירושלים בתורת מורה לעברית וסיפרתי לו על תוצאות ניסיוני בקושטא ודרשתי ממנו להתרכז בשיטה זו ולשכללה, וכן עשה"<sup>76</sup>. ואכן מצויה הודאת בן־יהודה בדברי בכר במכתב, שכתב אל בכר המטיף הלאומי הירש מאסליאנסקי, ובו הוא מספר על שיחתו עם בן־יהודה בנוי"ו־יורק פלהלן: "ובתוך דבריו סיפר לי, כי אתה חביבי היית הראש והראשון להביא את שיטת הלימוד 'עברית בעברית' בבתי־הספר של האליאנס בירושלים, אשר אתה היית שמה המנהל הראשי. כן גם הגיד לי, כי הראית גפלאות בשיטה הזאת בעת אשר עוד השיטה לא נודעה בתוך עמנו, ושמך היה לברכה בפי בן־יהודה העברי הגדול בתור יוצר השיטה ומחוללה"<sup>77</sup>.

נסים בכר היה אפוא ראשון למורים עפ"י שיטת "עברית בעברית"<sup>78</sup>. האם היה הוא מקורי בהצעת שיטה זו? מדברי

---

75. במובאה זו ב"הדואר" יש סימן־שאלה לאחר התאריך. מפל מקום גם מקורות אחרים מציינים שנה זו כתחילת ההוראה של בן־יהודה. עיין על כך במאמרו של יצחק רפאל מולכו, "טיפוסים מזרחיים משומרי החומות", לוח ירושלים (בעריכת דב נתן ברינקר) ירושלים תש"ד, עמ' קנ"ט.

76. עיין הערה 74.

77. שם, עמ' 193.

78. עם זאת נראה לי, שריבולוב, עורך "הדואר", הפריז בכתבו על בכר בהגיעו לגבורות: "הוא אבי אבות הדיבור העברי, אבי אבות בית־הספר העברי החדש, בן־יהודה – בנו ברוח, תלמידו"

בכר מסתבר, כי הושפע משיטה דומה בהוראת הצרפתית<sup>79</sup>, כלומר: זו שיטת הוראה שהייתה מקובלת לפני הרפורמה של ויאטור וגואיין. על כן יש ליחס שיטה זו לאחת הנוסחות של ה"שיטה הטבעית", שנוסו בהוראת לשונות מאז חצי המאה התשע-עשרה. השערה זו יש לה ביסוס בדברי תלמידו וחברו של בכר, דוד ילין, שגילה, כי בכר למד שיטה זו מחוברת קטנה להוראת תרגילי דיבור בצרפתית לבני אלג'יר הערביים, שחיבר המורה הצרפתי קארו<sup>80</sup>.

מה הייתה מטרתו העיקרית של בכר בפיתוח השיטה "עברית בעברית" – דידיאקטית או לאומית? לדברי ילין היה בכר להוט אחרי חידושים בהוראה ואהב לנסות שיטות וטכניקות חדשות: "הוא קרא הרבה בספרי פסטאלוצי, וכמוהו השתדל תמיד בניסיונות, ופעמים רבות חלו שינויים גם בתכנית

---

(הדואר ח' טבת תרפ"ו, עמ' 119). מבחינת הדיבור העברי קדמו אחרים לבן-יהודה, וזכותו אינה בהיותו ראשון מדברי העברית, אלא בקבלו על עצמו להודקק אך ורק לעברית לכל צרכיו וביצרו תנועה להחייאת הדיבור העברי. הוא הדין לגבי ההוראה – בן-יהודה דרש לעשות את העברית ללשון ההוראה בבית-הספר, ולא רק להכלילה כמקצוע לימוד. לעומת זאת לא ביקש בכר להפוך את העברית לשפת ההוראה בבית-הספר שבהנהלתו, והוא רחוק מלהיות אבי בית-הספר העברי החדש, שכן מוסד זה, כמוסבר לעיל, נוצר במושבות, ולא בירושלים. ועיין בהערה 83.

79. הדבר היה, כנראה, ידוע לבן-יהודה, שכן בדבריו על בכר, שהובאו לעיל, נאמר: "הראית נפלאות בשיטה הזאת בעת אשר עוד השיטה לא נודעה בתוך עמנו".

80. דוד ילין, "נסים בכר", הדואר כ"ט פסלו תרפ"ה, עמ' 118.

הלימודים גם במערכת השעות באמצע השנה, בחפצו לנסות, אולי תכשר דרך זו יותר<sup>81</sup>. כזה היה, לדעתי, גם יחסו של בכר להוראת עברית בעברית. מטרתו העיקרית הייתה דידיאקטית ומעשית<sup>82</sup> יותר מאשר לאומית-ציונית, שהרי באותה תקופה הוא נחשב לאנטי-ציוני לפחות בהשקפותיו, כפי שגילתה שיחתו עם סופר "ג'ואיש פרוניקל", שבימים ההם נלחם בציונות. בשיחה זו מסר בכר גילוי-דעת אנטי-ציוני, עד שראה סוקולוב חובה לעצמו להגיב עליו<sup>83</sup>. בכל זאת אין תמה, שפנה בכר דוקא לבן-יהודה, שילמד עברית עפ"י השיטה החדשה, ואף ביקשו לשכלל שיטה זו. בכר הפיר את דעת בן-יהודה על הצורך והאפשרות להחיות את הדיבור העברי פלשון לאומית לעם ישראל<sup>84</sup>, וייתכן,

---

81. שם.

82. בכר היה מעוניין להגדיל את מספר תלמידיו. לשם כך היה עליו לקבל בני עדות שונות (ספרדים, אשכנזים ומערביים), דוברי לשונות שונות, וע"כ אי-אפשר היה לתרגם בפיתוח ("פרס, לתולדות ביה"ס העברי בירושלים", ספר היובל של הסתדרות המורים, ירושלים תרפ"ט, עמ' 518). גישתו המעשית של בכר באה לידי ביטוי גם בהכללת העברית בתכנית הלימודים כדי להכשיר תלמידיו למשרות טובות (עיין על כך במאמרו של א"ש יהודה, "לזכרון דוד ילין", ביצרון, תש"ב, עמ' 245). גם דעתו של א"ש יהודה היא, שבכר לא האמין בחלום בן-יהודה להחיות את השפה אלא היה מעוניין בלימוד שיטתי של עברית ככל השפות (שם, 253).

83. על פרשה זו בחיי נסים בכר עיין במאמרו של א"ר מלאכי, "נסים בכר", הדואר תרצ"א, גיליון י', עמ' 160.

84. בתיאור הזמנתו שם בן-יהודה כפי בכר את הדברים

שבכר ידע גם על רעיונו, פי אפשר וצריך להפיץ את הדיבור העברי באמצעות ביה"ס. מכל מקום ברור היה לבכר, שקנאותו של בן-יהודה לרעיונו היא ערובה טובה להצלחת הניסיון לשפר את הישגי התלמידים. זו הייתה, לדעתי, המטרה העיקרית של בכר בפנותו לבן-יהודה. להיטותו של בכר להצלחת הניסיון הזה ניפרת גם בעובדה, שנקבעו בבית ספרו מספר ימים בשבוע לדיבור עברי, ובהם היה על התלמידים לדבר עברית גם בהפסקות. לביצוע הוראה זו קבע בכר משגיחים מבין התלמידים, וכל תלמיד שעבר על תקנה זו נענש. ילין, המספר על כך, מעיר, פי כך דרש בכר, ולא בן-יהודה<sup>85</sup>.

לעומת זאת ברור, פי מטרתו של בן-יהודה הייתה לאומית יותר מאשר דידיאקטית, והאפשרות להגשים את רעיונו על החייאת הדיבור העברי באמצעות ביה"ס היא ששכנעה אותו לקבל את הצעת בכר ולעסוק בהוראה למרות חולשתו הגופנית<sup>86</sup> והשכר המועט שהוצע לו<sup>87</sup>.

---

האלה: "לכן באתי לאדוני בהצעתי. שמוע שמעתי על אודות אדוני ועל מחשבותיו בדבר תחיית הלשון. ואף אני רוצה בזה, והנה אתן לאדוני האפשרות להוציא רעיונו לפועל בבית-הספר" (החלום ושברו, הערה 71 לעיל). על יחסו של בכר לתחיית הלשון עיין בהערה 83. 85. עיין הערה 80.

86. "ההוראה הזיקה מאוד לבריאותו הרופפת בלאו הכי והיה משתעל בדם, ולמרות איסור הרופאים המשיך בהוראה, פי בה ניתן לו לעשות את הניסוי החלוצי בהוראת עברית בעברית" (דוד תדהר, אנציקלופדיה לחלוצי היישוב ד, עמ' 1614).

87. בן-יהודה, בתארו את הסכמתו להצעת בכר, מעיר: "ואספים



ואמנם כעבור מספר חודשים נאלץ בן-יהודה להתפטר מסיבות רפואיות<sup>88</sup>.

בתקופה הקצרה שלימד הצליח בן-יהודה להשפיע על תלמידיו גם בתורתו וגם באישיותו. שניים מתלמידיו, יוסף מיוחס ודוד ילין, הושפעו מאוד משיטת ההוראה החדשה והתמסרו לשכלולה ולפיתוחה, והגדיל לעשות בכך דוד ילין.

כאמור לעיל, התנדע ילין לשיטת "עברית בעברית" באופן ישיר על-ידי שיעוריו של בן-יהודה. מאחר שבגלל בריאות לקויה נאלץ בן-יהודה להפסיק את ההוראה כעבור מספר חודשים, נתבקש ילין למלא את מקומו, וכך עשה<sup>89</sup>. שיעוריו של בן-יהודה היו לו, כנראה, דוגמה ראשונה לשיטה החדשה, אלא שלא הסתפק בכך. כנראה בעידודו של בכר, שדאג הרבה להתפתחותו המקצועית של ילין<sup>90</sup>, קרא גם ספרות מקצועית על דרכי הוראת לשונות. ילין מספר, שבחיבור

---

אעפ"י שהשכר אשר קצב לי האדון נסים בכר היה דל מאוד (הערה 71 לעיל).

88. ישעיהו פרס, "שרטוטים אחדים לתולדות בית הספר העברי בירושלים", ספר היובל של הסתדרות המורים, ת"א תשט"ז, עמ' 517.

90. כפי שהעיר ילין במאמרו (הערה 80 לעיל). אף א"ש יהודה חוזר על כך ומסביר זאת בגישה התועלתית של בכר: "בכר עזר לו הרבה, יען ידע, שהעלה לויתן בחפתו, ושצעיר זה עתיד להקים דור שלם של תלמידים" (עיין במאמרו של א"ר מלאכי, הערה 83 לעיל).

ספרו "לפי הטף", שעשה רבות לפרסום שיטה זו בחו"ל, התבסס על החוברת של הצרפתי קארו, אשר ממנה למד גם בכר את השיטה החדשה<sup>91</sup>. כן ידוע, שבהוראת העברית ובתרגול הדיבור הסתייע ילין בתמונות. זאת למד משיעורי ההסתפלות, שהיו מקובלים אז בגרמניה<sup>92</sup>.

האומנם עולה מדיונו, ששיטת "עברית בעברית", שהציע ילין בספרו "לפי הטף", היא חיקוי של שיטות להוראת לשונות מודרניות? לדעתי, יש לשלול פירוש זה. בודאי הושפע ילין מרעיונות ומעקרונות, ואולי גם מטכניקות מסוימות: הוא קיבל מאחרים את העיקרון הראשי של השיטה הטבעית, שקדמה לשיטת הרפורמה, היינו: הוראת דיבור במקום ספרות, ויתור על התרגום כדרך הספר והצגת חומר הלימוד החדש. אעפ"כ שיטת ההוראה, שהציע ילין למורים בחלק הראשון של "לפי הטף", נתגבשה בידו מתוך התאמה לאופי הלשון העברית ולמבנה המלים וההברות שלה. אך עיקר תרומתו של ילין בשיטת ההוראה שהציע היא שילוב הוראת הקריאה והכתיבה עם הוראת הדיבור; וכבר הוסברה לעיל חשיבות הדבר בהוראת העברית, בייחוד בתפוצות.

ילין הוא, כמדומני, ראשון המורים הלאומיים, שייחס חשיבות רבה להגייית הלשון. בכך הוא קרוב יותר מעמיתיו לשיטת הרפורמה מיסודו של ויאטור, עם זאת יש הבדל עקרוני בין ויאטור לילין. ויאטור וחבריו מטעמים את הדיבור כמרכז ההוראה, ואילו ילין נתן דעתו לשילוב הדיבור עם

---

91. עיין בהערה 80 לעיל. 92. עיין בהערה 88 לעיל.

הקריאה והפתיבה והראה את חשיבות ההגייה הן ללימוד הדיבור והן ללימוד הקריאה<sup>93</sup>. ברור, שהתפתחות מדע הפונטיקה למן חצי המאה התשע-עשרה עשויה להסביר דרך זו של ילין. אעפ"כ דומני, שהתעניינותו האישית הרבה בבעיית הגיית העברית<sup>94</sup> היא שהביאה אותו לטפל בשיטתיות בבחינה זו של הלשון לשם תכלית מעשית כוללת – הן ללימוד הדיבור והן ללימוד הקריאה.

שילוב זה של כל בחינות הלשון היה חידוש גמור גם במתודיקה הפללית, כפי שציין ילין עצמו: "ספרי הוראת הקריאה והפתיבה יחד לילדים, המבינים כבר את הלשון שבה המה כתובים, נמצאים אמנם במספר רב בכל השפות החיות. ספרים להוראת הדיבור על-פי שיטה זו (לאמור: "

---

93. גם יצחק אפשטיין הדגיש את חשיבות ההגייה ללימוד הלשון: "ואם לא תשמור את מוצא שפתם בראשית לימודם, לשוא תלמדם אחרי כן כללי הניקוד והקריאה הנכונה" (במבוא לספרו עברית בעברית, הג'ל בהערה 54 לעיל, עמ' 33). אלא שאפשטיין לא טרח לנמק את חשיבות ההגייה בייחוד לגבי לימוד הקריאה, ולא הציע דירוג בלימוד על יסוד בחינת ההגייה.

94. ילין עסק הרבה בבעיית המבטא העברי ודרך הוראתו. בשנת תרס"ד הרצה בגדרה, באספה הפללית של אגודת המורים, על המבטא והפתיב. ההרצאה פורסמה בחוברת "המבטא והפתיב בעברית". מאמרו "המבטא והפתיב" נדפס במכתב חוזר של מרכז המורים ונשלח בשנת תרס"ד לכל המורים שבערי הארץ ובמושבות. בשנת תרע"ג הרצה בועד הלשון בירושלים על המבטא (עין זכרונות ועד הלשון, מחברות א, ב, ג, מהדורה שנייה, עמ' 47 ואילך).

לא ע"י תרגום) נמצאים ג"כ במספר מצער בלשונות העמים, להורות בם את לשונם לנכרים בארצות, אשר אין מדבר בה. אך ספר, המאחד את הוראת הדיבור והקריאה והכתיבה גם יחד ככל הדרוש להוראת לשוננו אנו, אשר חדלה להיות מדוברת בפי בניה, ספר המלמד על פי שיטה מסוימת את התלמידים לכתוב ולקרוא את הדברים אשר למדו כבר על ידו לדבר, ולדבר ולהבין את המלים אשר יהיה עליהם אחרי כן ללמוד לכתבן ולקראן, ואשר עם כל אלה הוא מצד אחד מסודר עפ"י שיטת הקריאה היותר מכוונה לרוח השפה העברית וצורת מבנה מליה והברותיה, ומצד שני כל דבריו הם לפי רוח הילדים וצורכיהם – ספר כזה הוא, לפי ידיעתי, הראשון על שדה הספרות בכלל, שיטתו חדשה כולה<sup>95</sup>.

כללו של דבר: ילין הושפע מעקרונות ה-שיטה הטבעית, שקדמה ל-שיטת הרפורמה, ואולי אף הושפע מן המחקר הפונטי, אך יצר שיטת הוראה מקורית משלו. שיטת עברית בעברית נוסח ילין שונה משיטות הוראה דומות בעברית ומשיטות הוראה דומות להוראת לשונות זרות. שוני זה ניפר גם בכמות וגם באיכות: מבחינת הכמות שיטת ילין מקיפה יותר, שכן היא כוללת גם את לימוד הקריאה (שחסרה, למשל, אצל גרזובסקי), וגם מבחינת האיכות שיטת ילין שלמה יותר: היא מותאמת לאופי הלשון העברית ומדורגת בשיטתיות. שיטתו של ילין מותאמת גם לאופי הלשון וגם לתנאים המיוחדים,

---

95. לפי הטף (הג"ל, לעיל, הערה 53), VIII – IX.

כאשר עדיין לא הייתה העברית שפה מדוברת ברוב בתי התלמידים אפילו בארץ. ועל הפול עלה בידי ילין לשלב בשיטתו את הוראת הקריאה בדרך קלה ושיטתית על יסוד דירוג מדויק של הברות העברית לסוגיהן, כפי שהציע במבוא לספר "לפי הטף". כן יש לציין את איכות השיעורים לדוגמה, שפלל בספרו על יסוד ניסיונו בהוראת הלשון בירושלים. שיעורים מודגמים אלה נוסו תחילה בפיתה, ועל יסוד הניסיון הזה נערכו ותוקנו פדי לעשותם יעילים וריאליים מבחינת אפשרויות הביצוע<sup>96</sup>.

עובדות אלה מסבירות את הצלחת הספר "לפי הטף" בקרב המורים של החדר המתוקן באירופה ואת דברי ההערכה על ילין, שכתב היסטוריון של החינוך היהודי, מורה מגוסה, שחי את תקופת החדר המתוקן ואף נודע בספרי הלימוד הרבים שלו להוראת העברית בתפוצות:

---

96. "בבואי לחבר את ספרי זה לא יצאתי מההלכה אל המעשה לאמור: לא ישבתי לכתוב ספר ולהשתמש בו אחרי כן למעשה, כי אם להפך: מהמעשה באתי לידי הלכה. את השיעורים הוריתי ראשונה במעשה לתלמדיי הקטנים המתחילים בלימוד השפה, ואחרי ראותי בכל שיעור ושיעור בניסיון, מה יכולים הילדים הקטנים האלה להשיג ולהבין מבלי כל התאמצות ומה יכבד עליהם להבין, במה ימצאו שמחה ועונג ומה יהיה עליהם למשא, שבתי ואכתבם על ספרי מבוררים ומזוקקים על פי משפט הילדים עצמם, המה השופטים היותר מומחים במקצוע זה" (שם, X). על כושר של ילין כמורה העיד א"ש יהודה: "הוא היה מורה מלידה ומבטן, אם אפשר להשתמש במליצה כזו, בו נמצאו כל המידות הטובות, שמנו חכמים במורה" (הערה 82 לעיל).

“אם היה הלוחם לדיבור העברי אחר וקודם לו – הוא היה הגורם להפצתו בבית-הספר”<sup>97</sup>. הכונה בעיקר לבתי-הספר באירופה, “בייחוד ברוסיה ובפולין”<sup>98</sup>.

(המשך יבוא)

- 
97. צבי שרפשטיין, גדולי החינוך בעמנו, ירושלים 1964, עמ' 173; ובספרו “חינוך וקיום” (שילה 1957) כתב: “הקדמתו של ילין לספרו ‘לפי הטף’ יכולה לשמש עד היום פאקספוזיציה הטובה ביותר לטיבה ולמהותה של השיטה הטבעית” (עמ' 134).
98. גדולי החינוך בעמנו (לעיל, הערה 97), עמ' 171.

## ראובן סיוון

### עוד על ‘משקפיים’

בספרי על תולדות המלה ‘משקפיים’ (קונטרס רט"ז) ציינתי, ש' קלזנר זוקף חידוש לשון נאה זה ל'מורה אחד בהורודנה', ולא עלה בידי לגלות מי הוא אותו מורה.

ועתה ראה זה מצאתי. ב'הצפירה' מו' אייר התרנן נתפרסם מחקרו של חיים ליב חזן מגראדנא: 'צעד לפנים להרחיב שפת עברי'. ואלה דברי סיום המאמר:

בהתימי את דברי אערך עוד שתי מלים, אשר על פי מראה עיני נוכל לתת להן מהלכים בשפתנו: 1) את כלי הזוכית אשר נשים על עינינו למען היטב ראות (очки, okulary, Brille), אשר הרכיבו לשמו מלים שונות בדרכים שונות: כלי מחזה, כלי